

Book Reviews

МАРГАРИТА Н. КОЖИНА, ЛИЛИА Р. ДУСКАЕВА, ВЛАДИМИР САЛИМОВСКИЙ, СТИЛИСТИКА РУССКОГО ЯЗЫКА. УЧЕБНИК, Москва 2008, 464 с.

I. Wszyscy zainteresowani stylistyką z ciekawością wezmą do ręki podręcznik stylistyki firmowany nazwiskiem Margarity N. Kożyny, wybitnej przedstawicielki rosyjskiej stylistyki. Wniosła ona zwłaszcza w rozwój stylistyki funkcjonalnej wkład trudny do przecenienia, kontynuując twórczo tradycje rosyjskie (m.in. związane z G.O. Winokurem i W.W. Winogradowem) oraz szkoły praskiej (zob. „Stylistyka” X, 2005 Jej poświęcona z okazji jubileuszu 80-lecia).

Стилистика... 2008 nawiązuje do identycznie zatytułowanego podręcznika M. Kożyny, który miał trzy wydania (ostatnie w 1993 r.). Nie jest to jednak zwykła kolejna edycja. Autorka znacznie go rozbudowała, wykorzystując dokonania ostatniego 15-lecia, a także jako autorów lub współautorów niektórych partii doprosiła swoich uczniów – L. Duskajewą i W. Salimowskiego. Zasadniczy zrąb jej przekonań stylistycznych nie ulega jednak zmianie. Kożyna pozostaje wierna paradygmatowi stylistyki funkcjonalnej, dowodząc jego żywotności oraz zdolności integracyjnych w stosunku do paradygmatów młodszych, przede wszystkim pragmatolingwistycznego. W małym stopniu odwołuje się do stylistyki kognitywnej.

Podręcznik oprócz obszernego *Wprowadzenia* (s. 9-65) składa się z trzech części. W I. *Podstawowe pojęcia, kategorie i problemy stylistyki* (s. 66-201) omawia się zagadnienia teoretyczno-metodologiczne stylistyki. Rozmiar *Wprowadzenia* i części I, a także charakter rozważań wykraczają poza to, czego oczekiwałby przeciętny student czy doktorant. W części II. *Stylowe zasoby języka rosyjskiego (Stylistyka środków stylowych)* (s. 202-284) przedstawione zostały leksykalne i gramatyczne środki stylowe. Część III. *Charakterystyka stylów funkcjonalnych języka rosyjskiego* (s. 285-450) zawiera omówienia poszczególnych stylów.

2. W rozważaniach teoretyczno-metodologicznych podejmuje się bardzo różne kwestie. We *Wprowadzeniu* mówi się m.in. o narodzinach stylistyki, kładąc nacisk na uwarunkowania rosyjskie (raczej po macoszemu potraktowano kontekst powszechny), a także o relacji język – styl oraz o samej stylistyce (jej przedmiocie, metodach, kierunkach, strukturze dyscyplinarnej). W części I. traktuje się o środkach i znaczeniach stylowych, o pojęciach styl, styl funkcjonalny, cecha stylowa i norma stylowa, jak również o dokonaniach stylistyki funkcjonalnej lat 60.-80. oraz relacji stylistyka funkcjonalna – analiza dyskursu. Przedstawię tu tylko niektóre z wymienionych pojęć, kluczowe dla stylistyki.

Stylistykę określają Autorzy jako „językoznawczą dyscyplinę o językowych środkach wyrazu i o funkcjonowaniu języka, uwarunkowanym celowym użyciem w tekście jednostek językowych zależnie od treści wypowiedzi, celów, sytuacji i sfery komunikacji” (s. 34). To określenie ma charakter historyczno-sprawozdawczy, mówi o dwu tradycyjnych aspektach badań stylistycznych, tj. o stylistyce środków (zasobów) oraz o stylistyce użycia języka w różnych sferach komunikacji (stylistyka funkcjonalna). Stylistyka funkcjonalna to zarazem dominujący w stylistyce XX w., zwłaszcza w Europie Środkowej i Wschodniej, kierunek badań (paradygmat). W jego powstaniu i rozwoju dużą rolę odegrała lingwistyka czeska (szkoła praska) i rosyjska.

Centralnym pojęciem stylistyki funkcjonalnej stało się pojęcie styl funkcjonalny. Według Autorów *Stylistyki* „to swoisty charakter określonej społecznej odmiany użycia języka, odpowiadającej pewnej działalności społecznej i związanej z nią formie świadomości, stwarzanej przez specyfikę funkcjonowania w tej sferze środków językowych i ich organizacji” (s. 91). Systematyzacja funkcjonowania języka według stylów funkcjonalnych ma zatem u podstaw czynniki stylistotwórcze pozajęzykowe. Same style mają strukturę polową (centrum – peryferie). Centralne gatunki stylowe niejako w czystej postaci wyrażają specyfikę stylu, peryferyjne – w mniejszym stopniu, lecz zachowują podstawowe właściwości stylu. Równocześnie style są wewnętrznie zdyferencjonowane oraz współdziałają ze sobą, a w systemie stylów istnieją sfery przejściowe i pograniczne.

Przez normę stylową Autorzy rozumieją „historycznie ukształtowane i rozwijające się ogólnie przyjmowane realizacje możliwości stylowych języka, uwarunkowane celami, zadaniami i treścią użycia języka w określonej sferze komunikacji; to reguły realizacji najbardziej celowych w każdej sferze komunikacji zasad wyboru i łączenia środków językowych, wytwarzających określoną stylową organizację” (s. 154). Normy te są względnie swobodne, ale ta swoboda jest ograniczo-

na czynnikami pozajęzykowymi i komunikacyjno-pragmatycznymi, choć zostaje przestrzeń dla twórczych możliwości.

3. Część II. otwiera podrozdział o leksykalnych i składniowych środkach werbalnej obrazowości (metafora, metonimia, figury składniowe itd.). Właściwie sygnalizuje on tylko obecność tropów i figur jako problemu stylistycznego (por. jego objętość – s. 205-209), odsyłając do innych, raczej tradycyjnych opracowań retorycznych i stylistycznych. Inspiracje kognitywistyczne nie znalazły tu żadnego odzwierciedlenia. Nieco szerzej (s. 209-221) potraktowana została synonimia (leksykalna i gramatyczna) związana z wyborem i pojmowana jako zdolność substytucji środków w określonym kontekście. Kolejne podrozdziały poświęcone zostały stylowym możliwościom leksyki (s. 221-237), frazeologii (s. 237-241), słowotwórstwa (s. 241-246), fleksji (s. 246-260) i składni (s. 260-278). Jak widać nie znalazła tu sobie miejsca fonostylistyka. Wszystkie podrozdziały są bardzo zwarte, ale podejmują kluczowe zagadnienia, odsyłając po szczegóły do bogatej rosyjskiej literatury stylistycznej.

Środki stylowe są w nich rozpatrywane „z punktu widzenia optymalnej realizacji potrzeb komunikacyjnych użytkowników oraz skodyfikowanej normy literackiej” Ponieważ te potrzeby oraz norma podlega w ostatnim czasie dynamicznym zmianom, to ostatni podrozdział traktuje o stylowych przemianach języka w tym okresie (s. 278-284). Zwraca się uwagę na liberalizację języka, odejście od klasycznej literatury jako priorytetowego źródła normy literackiej na korzyść mediów, wpływ amerykańskiego wariantu języka angielskiego, mieszanie w jednym tekście środków językowych o bardzo różnych konotacjach stylowych, tendencję do gier językowych. Wszystko to świadczy o zmianie językowego gustu epoki. Użytkownicy bardziej twórczo wykorzystują możliwości systemu językowego, modyfikując nadwyżki wyboru, kreowania i użycia środków językowych, a tym samym i organizacji tekstów.

4. W części III. scharakteryzowano podstawowe style funkcjonalne: naukowy, urzędowy, publicystyczny, artystyczny, religijny i potoczny. Każdy z nich ma swoje wewnętrzne odmiany. Oprócz tego w rzeczywistości językowej istnieją zjawiska „peryferyjne” i „prześciowe”. W sumie obraz stylowo-funkcjonalnej dyferencjacji jest dość złożony. Konkretnie teksty reprezentują style funkcjonalne niekoniecznie w czystej postaci, są budowane w zgodzie z podstawowymi wymogami danego stylu, realizując jego specyficzne właściwości.

Stylowo-funkcjonalna specyfika użycia języka jest determinowana przede wszystkim dziedziną życia ludzkiego, której składową stanowią zachowania komunikacyjnojęzykowe. Stąd opis stylu powinien zaczynać się od analizy tej postaci świadomości, która odpowiada za działania poznawczo-komunikacyjne w danej dziedzinie (specyfika poznawcza, cele i zadania komunikacji, zasady użycia środków językowych). Te założenia teoretyczne legły u podstaw charakterystyki poszczególnych stylów.

Pierwszy z podrozdziałów został przeznaczony na opis stylu naukowego (s. 289-319). Warto mu się dokładniej przyjrzeć, gdyż Autorzy *Stylistyki* pochodzą z Permu, a to ten ośrodek przoduje w Rosji w badaniach nad językiem nauki (por. prace zwłaszcza Kożyny i zespołowe *Очерки истории научного стиля русского литературного языка XVIII-XX вв.*, t. 1-2, Perm 1994-1998).

Styl naukowy reprezentuje naukową sferę społecznej działalności poznawczo-komunikacyjnej. Wyraża myślenie naukowe, które cechuje pojęciowo-logiczny kształt. Główną formą myśli jest pojęcie, a dynamiki myślenia – sady i wnioski. Ponieważ celem nauki jest ujawnianie prawidłowości, dlatego myślenie naukowe przyjmuje uogólniony i abstrakcyjny charakter. W konsekwencji za główne swoiste cechy stylowe stylu naukowego można uznać jego abstrakcyjność (uogólnioność) i i wzmocnioną logiczność. Pociągają one za sobą cechy sekundarne (ściśłość, jasność, obiektywność, niekategoryczność, hipotetyczność, dialogiczność itp.). Wszystkie te cechy, a także dopełniające – w stosunku do myślenia – zadania komunikacyjne oraz uwzględnienie adresata determinują konstytutywną i konstruktywną zasadę stylu naukowego, tj. orientację na wyrażenie specyfiki naukowej działalności poznawczo-komunikacyjnej. Przejawia się to w wyborze, frekwencji i organizacji środków językowych.

Abstrakcyjność materializuje się językowo przez szerokie użycie leksyki abstrakcyjnej (w tym terminologii), kategorii fleksyjnych w ich bardziej abstrakcyjnych znaczeniach, a także określonych kategorii składniowych. Natomiast wzmocniona logiczność realizowana jest przede wszystkim środkami składniowymi (zwłaszcza konektory różnego typu). Ścisłość i jasność osiąga się użyciem wielu terminów, definicji, uściślających konstrukcji składniowych itd.

Taki opis można uznać za klasyczny dla stylistyki funkcjonalnej. Jego model stworzyła M. Kożyna już na przełomie lat 60. na 70. XX w. w opozycji do modelu, który koncentrował uwagę na zespołach środków językowych – wyznaczników stylu. Od lat 80. – 90. tego wieku swoistość stylu naukowego, determinowana naturą działalności poznawczo-komunikacyjnej, badana jest w sposób bardziej pogłębiony. Znac oddziaływania pragmatyki, teorii tekstu, semantyki i lin-

gwistyki kognitywnej. M.in. w bardziej analityczny sposób rozważa się działalność poznawczo-komunikacyjną, wyróżniając jej aspekty: ontyczny (związany z obiektem badania), metodologiczny (metody pozyskania wiedzy), aksjologiczny i komunikacyjno-pragmatyczny. Konstruuje się model znaczeniowej struktury tekstu naukowego jako systemu różnego typu subtekstów (nowej i starej wiedzy, metodologiczny, oceny, autoryzacji i adresacji, peryferyjny). Proponuje się stylistyczno-funkcjonalną koncepcję gatunku. W nowym świetle rozpatruje się takie kategorie jak: styl indywidualny, intertekstualność, metajęzyk, fabuła, rozważanie itd.

W podobny sposób przedstawione zostały inne style funkcjonalne. Punkt wyjścia stanowią czynniki pozajęzykowe, przede wszystkim poznawcze, charakterystyczne dla poszczególnych sfer ludzkiej działalności, a także zadania komunikacyjne. To one decydują o wyborze i organizacji środków językowych (leksykalnych, gramatycznych i tekstowych) oraz o systemowości stylu.

5. W sumie otrzymujemy syntezę stylistyczną napisaną z pozycji stylistyki funkcjonalnej. Ukazuje ona otwartość tego paradygmatu badawczego. Jego możliwości zasymilowania dokonań inno-paradygmatowych są znaczne i ciągle niewykorzystane. Stylistyka funkcjonalna rozwijana przez K. Koźnyń posiada duży potencjał integracyjny. Permskiemu zespołowi należą się słowa uznania za przypomnienie ważnej prawdy, że w nauce nowe zyskuje na wartości nie tyle przez odcięcie się od starego, ile przez nawiązanie do niego.

STANISŁAW GAJDA

СВІТЛАНА ЄРМОЛЕНКО, НАРИСИ З УКРАЇНСЬКОЇ СЛОВЕСНОСТІ (СТИЛІСТИКА ТА КУЛЬТУРА МОВИ). – К.: Довіра, 1999. 431с.

Слово народної пісні, художньо-літературна творчість – це світ, що єднає людину з високоестетичними зразками національної мови, надійна основа для формування мовної особистості – такий лейтмотив рецензованого нами видання.

Нариси С.Єрмоленко є своєрідним науковим підсумком-звідом певного етапу діяльності ученого. Книжка складається з таких основних розділів: 3